

باسمه تعالی

میراث یازدهم

بررسی عملکرد چهارساله دولت تدبیر و امید

ayaronline.ir

شهریور ۹۶

گزارش هفتم:

تمرکز بر خودکفایی

گزارش عملکرد وزارت جهاد کشاورزی در دولت یازدهم

فهرست

- ❖ مقدمه ۱
- ❖ اقدامات ۲
  - التزام به اجرای قانون تمرکز وظایف بخش کشاورزی ۲
  - کاهش واردات گندم و خودکفایی در تولید آن ۲
  - حمایت از تولید دانه‌های روغنی در کشور ۳
  - حمایت از تولید شکر ۵
  - مدیریت واردات برنج ۵
  - ساماندهی وضعیت بازرگانی کشاورزی با اجرای سیاست «بازار در ازای بازار» ۵
  - حمایت از پرورش ماهی در قفس و تولید ماهی تیلاپیا ۶
  - پیگیری اجرای طرح احیای اراضی خوزستان و ایلام ۶
  - امضای تفاهم‌نامه با سایر کشورها ۷
- ❖ امور مغفول ۹
  - پیشرفت کند آماده‌سازی پرتال کشاورزی ۹
  - بی‌توجهی به طرح‌های آبخیزداری و مرتع‌داری ۹
  - مدیریت ناکارآمد در حوزه پیشگیری، شناسایی و درمان بیماری‌های دام و طیور ۱۰
  - عدم ارائه الگوی مصرف مواد غذایی مناسب ۱۰
  - رها شدن بنگاه‌های خرد روستایی ۱۱
  - تأخیر در اعلام نرخ خرید تضمینی محصولات و پرداخت مطالبات کشاورزان ۱۲
  - عدم ورود بخش خصوصی به بخش تحقیقات کشاورزی ۱۳
- ❖ تحولات مرتبط پیرامونی ۱۴
  - موافقت مجلس با برداشت ۱,۵ میلیارد دلار از صندوق توسعه ملی جهت اشتغال‌زایی روستایی ۱۴
  - شکست در فرصت تجارت با روسیه و کشورهای همسایه ۱۵
  - ضعف در مدیریت منابع آبی ۱۵
  - ارسال لایحه تشکیل وزارت بازرگانی به مجلس ۱۶

❖ مقدمه

محمود حجتی یکی از پرتلاش ترین و کم حاشیه ترین وزرای دولت یازدهم بود که اعتقاد زیادی به ضرورت اجرای مداوم قانون انتزاع برای مدیریت بهینه بخش کشاورزی کشور داشت و در نیمه دوم دولت تدبیر و امید موفق شد این قانون را اجرایی کند. حجتی با استفاده از این قانون توانست «تمرکز بر خودکفایی» را سرلوحه تلاش‌های خود قرار دهد و دروازه واردات را بر برخی محصولات اساسی کشاورزی ببندد تا شاهد رونق تولید داخل آن محصولات باشیم. خودکفایی مجدد کشور در تامین گندم در سال ۹۵ و کاهش چشمگیر واردات غذاهای اساسی از جمله ثمرات اجرای قانون فوق بود.

البته علی رغم تلاش های موفق حجتی و همکارانش برای مدیریت واردات محصولات کشاورزی، بازار این محصولات در دولت اول روحانی روزهای تلخی هم داشت؛ از اخبار ناخوشایند بازار شب عید گرفته تا نوسانات قیمت شکر و برخی کارشکنی‌ها در بازار برنج. مرور این اتفاقات نشان می داد که راهکار جلوگیری از گرانی‌ها و مقابله با نابه‌سامانی در بازار، توجه به «حمایت از افزایش تولید» و «تنظیم بازار» در کنار مدیریت واردات بود؛ اما این دو ابزار به صورت کامل در اختیار وزیر کشاورزی دولت یازدهم قرار نداشت و همین امر موجب برخی ناهماهنگی‌ها و متعاقباً نوسانات در بازار می‌شد.

البته وزیر موفق دولت تدبیر و امید نقاط منفی مهمی هم در کارنامه خود داشت؛ از جمله عدم حمایت از تولید داخلی نهاده‌ها و تداوم واردات آنها. همچنان این موضوع مشابه سدی زمخت سر راه خودکفایی قرار دارد و موجب شده است که محصولات خارجی همچنان بر سر سفره‌های غذایی مردم جا خوش کنند!

وزیر کم حاشیه دولت یازدهم و همکارانش تلاش های زیادی در راستای مدیریت بحران کمبود آب انجام دادند و در راستای کاهش مصرف بخش کشاورزی به عنوان یکی از مهمترین مصرف کنندگان آب کشور، توجه ویژه ای به تولید محصولات کم آب کردند و کشت پاییزه برخی محصولات کشاورزی را توسعه دادند.

❖ اقدامات

التزام به اجرای قانون تمرکز وظایف بخش کشاورزی

یکی از چالش‌های بزرگ پیشرفت کشاورزی در ایران تشتت در مدیریت این بخش بود؛ توضیح بیشتر آنکه عمده ابزارهای مدیریت کشاورزی بین وزارتخانه‌های صنعت، اقتصاد، جهاد کشاورزی و نیرو پراکنده است که البته مهم‌ترین ابزار، دسترسی به بازار محسوب می‌شود. در صورت عدم دسترسی مدیران بخش کشاورزی به این ابزار، همه تلاش‌هایی که در عرصه تولید صورت می‌گیرد با واردات بی‌منطق یا سوداگری در بازاررسانی محصولات از سوی نهادهای دیگر به هدر خواهد رفت. برای حل معضل فوق و در راستای حمایت از کشاورزان، قانون «تمرکز وظایف و اختیارات بخش کشاورزی در وزارت جهاد کشاورزی» در بهمن‌ماه سال ۹۱ به تصویب مجلس رسید^۱. درنهایت، آئین‌نامه اجرایی این قانون در اسفندماه سال ۹۲ ابلاغ شد^۲. طبق این قانون، کلیه اختیارات، وظایف و امور مربوط به سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، نظارت و انجام اقدامات لازم در مواردی همچون صادرات، واردات و تنظیم بازار داخلی محصولات و کالاهای اساسی از وزارت صنعت، معدن و تجارت منتزع و به وزارت جهاد کشاورزی واگذار شد^۳.

عملکرد وزارت جهاد کشاورزی بر اساس قانون تمرکز طی سال‌های ۹۲ تا ۹۶ کارنامه قابل قبولی را به نمایش گذاشته است. در این راستا وزارت جهاد کشاورزی با ممانعت از واردات بی‌منطق برخی از کالاهای اساسی (گندم، برنج، میوه و غیره) در برهه‌های لازم، بازار مناسب را برای عرضه محصولات کشاورزان داخلی فراهم نمود که این امر موجب کاهش حدود ۵ میلیارد دلاری واردات محصولات کشاورزی شد^۴. در ادامه به ثمرات اصلی اجرای قانون تمرکز وظایف بخش کشاورزی طی ۴ سال اخیر از سوی وزارت جهاد کشاورزی اشاره شده است:

- کاهش واردات گندم و خودکفایی در تولید آن

یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های کشور، امنیت غذایی و خودکفایی در محصولات استراتژیک کشاورزی است. از همین رو حرکت در مسیر خودکفایی محصولات اساسی، ازجمله اهداف حجتی، وزیر جهاد کشاورزی نیز محسوب می‌شود^۵.

وزارت جهاد کشاورزی در راستای خودکفایی گندم، از ابتدای دولت یازدهم، رویکرد افزایش تولید این محصول را در پیش گرفت. از سال ۹۲ تا ۹۶، حجم تولید گندم و خرید تضمینی آن افزایش یافت و در عوض واردات این محصول محدودتر شد و با تولید ۱۴،۵ میلیون تن گندم و خرید ۱۱،۵ میلیون تن از آن سوی دولت^۶، کشور بار دیگر در سال

^۱ روزنامه رسمی، ۱۵ اردیبهشت ۱۳۹۲، شماره ویژه‌نامه: ۵۶۹

^۲ بنا بر آئین‌نامه اجرایی این قانون، «تجارت اعم از صادرات، واردات و تنظیم بازار داخلی محصولات و کالاهای اساسی زراعی، باغی و گیاهان دارویی شامل گندم، برنج، جو، ذرت، پنبه‌وش، روغن و دانه‌های روغنی، چای، سیب‌زمینی، پیاز، حبوبات، سیب، پرتقال، خرما، کشمش، قند، شکر و کنجاله و همچنین محصولات دامی، طیور و آبزیان شامل شیر و فرآورده‌های لبنی، گوشت سفید، گوشت قرمز، تخم‌مرغ و نیز پیله ابریشم به وزارت جهاد کشاورزی واگذار شد

^۳ ماده یک از قانون تمرکز وظایف و اختیارات مربوط به بخش کشاورزی در وزارت جهاد کشاورزی

^۴ خبرگزاری ایسنا، کد خبر: ۳۶۰۳۱

^۵ خبرگزاری تسنیم، کد خبر: ۱۱۱۷۴۶

^۶ خبرگزاری ایسنا، کد خبر: ۹۵۰۸۱۴۰۹۴۹۲

۹۵، خودکفایی گندم^۷ را جشن گرفت. این در حالی است که سال ۹۲، ۶،۶ میلیون تن گندم تولید و تنها ۴ میلیون و ۸۰۰ هزار تن گندم^۸ از کشاورزان خریداری شده بود.

همچنین طبق پیش‌بینی‌های صورت گرفته از سوی مسئولین وزارت جهاد کشاورزی، در سال زراعی جاری، میزان ۱۳،۵ میلیون تن گندم در کشور تولید خواهد شد^۹.

جدول ۱- میزان تولید گندم طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۵

سال	میزان تولید گندم (میلیون تن)	میزان خرید تضمینی گندم (میلیون تن)	قیمت خرید تضمینی (تومان)
۹۲	۶،۶	۴،۶	۵۵۰
۹۳	۱۰،۵	۶،۸	۱۰۵۰
۹۴	۱۱،۵	۸،۱	۱۱۵۵
۹۵	۱۴،۵	۱۱،۵	۱۲۷۰

- حمایت از تولید دانه‌های روغنی در کشور

کاهش وابستگی در تولید دانه‌های روغنی با توجه به نقش استراتژیک آن، دارای اهمیت بالایی است. قابلیت بهبود و حاصلخیزی خاک^{۱۰} در تناوب کشت با گندم^{۱۱}، اولویت این محصول را در برنامه‌ریزی تولید نشان می‌دهد. با خروج ۴ میلیارد دلاری ارز^{۱۲} جهت واردات روغن و کنجاله دانه‌های روغنی، ضرورت داشت انگیزه لازم جهت کاهش وابستگی به این محصول اساسی در مسئولین شکل گیرد.

در همین راستا، وزارت جهاد کشاورزی در سال ۹۴ تصمیم گرفت با تدوین برنامه‌ای ۱۰ ساله^{۱۳} موسوم به «طرح خوداتکایی دانه‌های روغنی» و حمایت ویژه تولید محصولات کلزا، سویا، گلرنگ، آفتابگردان و کنجد را در کشور توسعه دهد^{۱۴}. تخصیص بودجه ۳۰۰ میلیارد تومانی در سال ۹۵ برای توسعه کشت کلزا از جمله اقدامات وزارت جهاد در دولت یازدهم محسوب می‌شود^{۱۵}. بر اساس این اقدامات، تولید کلزا در سال ۹۵ نسبت به سال ۹۲، سه برابر شد^{۱۶}. طی دو

^۷ پایگاه خبری عیار آنلاین، کد خبر: ۲۱۱۰۵۹

^۸ خبرگزاری ایلنا، کد خبر: ۴۲۷۲۹۳

^۹ افکار نیوز، کد خبر: ۵۷۲۵۸۵

^{۱۰} خبرگزاری مهر، کد خبر: ۳۹۴۰۲۳۵

^{۱۱} خبرگزاری ایانا، کد خبر: ۳۸۱۶۴

^{۱۲} فردا نیوز، کد خبر: ۴۴۳۶۶۴

^{۱۳} خبرگزاری فارس، کد خبر: ۱۳۹۴۱۰۱۷۰۰۰۳۷۹

^{۱۴} خبرگزاری فارس، کد خبر: ۱۳۹۶۰۱۰۸۰۰۰۶۷۵

^{۱۵} خبرگزاری ایرنا، کد خبر: ۸۲۰۷۳۶۹۵

^{۱۶} حجتی، خبرگزاری مهر، کد خبر: ۳۹۴۳۸۲۳

سال گذشته و با توجه به حمایت‌هایی که از تولید دانه‌های روغنی در کشور صورت پذیرفت، علاوه بر افزایش سطح زیر کشت^{۱۷}، میزان تولید آن نیز افزایش یافت^{۱۸}.

دولت یازدهم علاوه بر توجه به تولید دانه‌های روغنی در داخل، سیاست‌های بازرگانی مناسب از جمله وضع تعرفه پایین‌تر برای کارخانه‌های روغن‌کشی اتخاذ نمود. در این راستا دولت یازدهم تلاش نمود تا به جای واردات روغن خام برای تامین نیاز داخلی، دانه روغنی وارد شود تا با فعال‌سازی کارخانه‌ها، ضمن تامین روغن، از کنجاله آن برای خوراک دام نیز بهره‌گیری شود^{۱۹}. آمار واردات روغن و دانه‌های روغنی طی سال‌های ۹۱ تا ۹۵ نشان از کاهش واردات روغن و افزایش واردات دانه‌های روغنی می‌دهد. به‌گونه‌ای که واردات روغن طی سال‌های ۹۱ تا ۹۵ دارای روند کاهشی و میزان واردات دانه‌های روغنی دارای روند افزایشی بوده است.

جدول ۲- میزان واردات دانه‌های روغنی در بازه زمانی سال‌های ۹۱ تا ۹۵ (میلیون دلار)

سال	واردات دانه‌های روغنی
۹۱	۱۴۷
۹۲	۳۴۱
۹۳	۳۸۶
۹۴	۱۰۱۱
۹۵	۱۲۳۹

جدول ۳- میزان واردات روغن در بازه زمانی سال‌های ۹۱ تا ۹۵ (میلیون دلار)

سال	واردات روغن
۹۱	۲۰۵۰
۹۲	۱۸۶۶
۹۳	۱۴۰۴
۹۴	۱۰۰۶
۹۵	۸۹۵

البته اردادماه سال ۹۶، وزارت جهاد کشاورزی برای تنظیم بازار مصرف روغن و همچنین توجیه‌پذیر شدن نرخ خرید تضمینی دانه‌های روغنی، ضریب معافیت تعرفه در قبال واردات روغن خام را به نفع واردکننده کاهش داد^{۲۰}.

^{۱۷} به گفته حجتی، وزیر جهاد کشاورزی، تولید دانه روغنی در سال ۹۵ نسبت سال ۹۴، به سه برابر افزایش یافت. توضیح بیشتر آنکه، میزان تولید دانه‌های روغنی در سال ۹۵ به ۴۰۰ هزار تن رسید.

^{۱۸} معدن ۲۴، کد خبر: ۳۲۹۴۹

^{۱۹} پایگاه اطلاع رسانی دولت، کد خبر: ۲۹۱۴۴۴

^{۲۰} خبرگزاری تسنیم، کد خبر: ۱۳۹۵۹۱۶

پیش از این و در سال ۹۵ نیز، وزارت جهاد کشاورزی اجازه ثبت سفارش واردات ۲۰ نوع روغن و دانه‌های روغنی را به وزارت صنعت محول کرده بود. به این ترتیب، وزارت جهاد کشاورزی طی سالهای ۹۵ و ۹۶ دو خطای استراتژیک در رابطه با سیاست وزارت جهاد کشاورزی در راستای خودکفایی در تولید دانه‌های روغنی را مرتکب شد.

– حمایت از تولید شکر

یکی دیگر از اقدامات وزارت جهاد کشاورزی، کاهش وابستگی کشور به شکر وارداتی از طریق افزایش تولید در داخل کشور بود. در همین رابطه تولید شکر در کشور از ۱,۱ میلیون تن در سال ۹۲، به ۱,۷ میلیون تن در سال ۹۵ افزایش یافت.^{۲۱} خاطرنشان می‌سازد که این افزایش تولید در دولت یازدهم، با اعطای مجوز واردات شکر به کارخانجات تولیدی قند و شکر^{۲۲}، استفاده از بذر مناسب، توسعه مکانیزاسیون و سامانه‌های نوین آبیاری و همچنین انتقال فصل کشت از بهار به پاییز و بهره‌گیری از بارندگی‌ها رقم خورد^{۲۳}.

– مدیریت واردات برنج

مسئله واردات بی‌رویه برنج طی سالیان گذشته، همواره اعتراض کشاورزان را در پی داشت. وزارت جهاد کشاورزی طی ۴ سال گذشته، عملکرد خوبی در زمینه کنترل واردات این محصول استراتژیک از خود نشان داد؛ به طوری که با استفاده از اختیارات خود و از طریق اعمال تعرفه ۴۰ درصدی واردات و همچنین اخذ مابه‌التفاوت ۵۰۰ تومانی به ازای هر کیلوگرم برنج وارداتی، مانع واردات این محصول شود. با این اقدام واردات برنج عملاً توجیه اقتصادی خود را از دست داد و از یک میلیون و ۹۰۰ هزار تن در سال ۹۲، به ۸۴۰ هزار تن در پایان سال ۹۵ کاهش یافت^{۲۴}.

– ساماندهی وضعیت بازرگانی کشاورزی با اجرای سیاست «بازار در ازای بازار»

تولید سالانه ۱۷ میلیون تن میوه در داخل، نیاز کشور به واردات میوه را برطرف می‌کند^{۲۵}. همچنین این ظرفیت تولید میوه، فرصت حضور ایران در جمع کشورهای منطقه را فراهم می‌نماید. وزارت جهاد کشاورزی علاوه بر کاهش واردات میوه به بهانه تنظیم بازار مناسب میوه شب عید، طی سال‌های ۹۴ و ۹۵، سیاست «بازار در ازای بازار» را در راستای تقویت تولید داخل، کنترل واردات و همچنین افزایش صادرات، پیگیری نمود^{۲۶}. سال ۹۴ این طرح در بخش سیب‌درختی و موز شروع شد؛ به نحوی که درازای صادرات یک و نیم کیلوگرم سیب، اجازه واردات یک کیلوگرم موز داده شد^{۲۷}. ادامه اجرای سیاست مذکور در سال ۹۵، سبب شد تا در شش‌ماهه نخست این سال، صادرات سیب نسبت به مدت مشابه سال قبل، ۳۰۰ درصد رشد یابد^{۲۸}.

^{۲۱} خبرگزاری خانه ملت، کد خبر: ۳۱۰۵۷۷

^{۲۲} اقتصاد نیوز، کد خبر: ۱۵۸۹۲۷

^{۲۳} خبرگزاری تسنیم، کد خبر: ۱۳۶۴۵۶۱

^{۲۴} رویداد ۲۴، کد خبر: ۱۳۳۰۵۸۸۶

^{۲۵} باشگاه خبرنگاران، کد خبر: ۴۶۹۴۶۶۰

^{۲۶} ایران آنلاین، کد خبر: ۶۶۷۸۴

^{۲۷} خبرگزاری فردا، کد خبر: ۵۰۷۰۴۹

^{۲۸} خبرگزاری ایسنا، کد خبر: ۹۵۰۸۱۲۰۸۵۶۵

این سیاست برای سال ۹۶ نیز در دستور کار قرار گرفت که طبق آن از نیمه اردیبهشت‌ماه ۹۶ تا نیمه شهریورماه ۹۶ به ازای صادرات سه کیلوگرم مرکبات، واردات یک کیلوگرم از آن‌ها مجاز اعلام شد^{۲۹}. طبق گفته مسئولین وزارت جهاد کشاورزی، این وزارتخانه برای واردات انبه و آناناس نیز به دنبال اجرای طرح «بازار در ازای بازار» است^{۳۰}.

حمایت از پرورش ماهی در قفس و تولید ماهی تیلایا

با توجه به ارزآوری سالیانه ۳۵۰ میلیون دلاری آبیان^{۳۱}، صادرات آن‌ها سهم قابل توجهی را در توسعه صادرات غیرنفتی به خود اختصاص می‌دهد. بر اساس پیش‌بینی‌های انجام‌شده و به گفته وزیر جهاد کشاورزی، ظرفیت تولید ۹۰۰ هزار تن ماهی در قفس در ایران وجود دارد^{۳۲}. طی ۴ سال گذشته، وزارت جهاد کشاورزی، پرورش ماهی در قفس را به‌عنوان طرح‌های مهم در تحقق اقتصاد مقاومتی در دستور کار قرار داد^{۳۳}.

در نتیجه این رویکرد، میزان تولید ماهی در قفس دریایی که در سال ۹۳ تنها ۲۰۰ تن بود، به هزار تن در سال ۹۴ و به ۱۶ هزار تن در سال ۹۵ رسید^{۳۴}. برای سال ۹۶ تولید ۵۰ هزار تن و در برنامه ششم توسعه نیز تولید ۲۰۰ هزار تن ماهی در قفس هدف‌گذاری شده است^{۳۵}.

پرورش ماهی تیلایا نیز، چند سالی می‌شود در کشور که طرفداران و منتقدین خاص خود را پیدا کرده است؛ به‌گونه‌ای که موافقین، به ویژگی‌های تولیدمثل مناسب، رشد سریع و مقاومت بالا در برابر شرایط ناپایدار محیطی به عنوان نقطه قوت این ماهی اشاره می‌کنند^{۳۶}. مخالفین نیز، عمدتاً خطرات زیست‌محیطی تیلایا را دلیل انتقاد خود مبنی بر عدم پرورش این ماهی در کشور عنوان می‌کنند^{۳۷}. البته راه‌حل مناسب جهت پیشگیری از بروز خطرات احتمالی محیط زیستی تیلایا، پرورش آن در سیستم‌های مدار بسته (در استان‌هایی که دسترسی به آبهای آزاد ندارند) عنوان شده است.

با پیگیری وزارت جهاد کشاورزی طی دولت یازدهم، تعرفه واردات این ماهی افزایش پیدا کرد^{۳۸} تا تولید داخلی این نوع ماهی رونق پیدا کند؛ تاکنون سازمان محیط‌زیست در برابر صدور مجوز برای تکثیر تیلایا مقاومت کرده است^{۳۹}. درحالی‌که عمده کشورهای همسایه (از جمله عراق و کشورهای حاشیه خلیج فارس)، تولیدکننده تیلایا هستند

پیگیری اجرای طرح احیای اراضی خوزستان و ایلام

^{۲۹} روابط عمومی وزارت جهاد کشاورزی

^{۳۰} خبرگزاری تسنیم، کد خبر: ۱۲۲۸۰۷۷

^{۳۱} خبرگزاری ایرنا، کد خبر: ۸۲۰۹۸۸۹۷

^{۳۲} خبرگزاری تسنیم، کد خبر: ۹۴۲۱۰۴

^{۳۳} خبرگزاری ایرنا، کد خبر: ۸۲۴۴۹۸۵۵

^{۳۴} حجتی، وزیر جهاد کشاورزی، خبرگزاری ایانا، کد خبر: ۴۲۱۶۴

^{۳۵} خبرگزاری تسنیم، کد خبر: ۱۳۶۴۵۶۱

^{۳۶} جامعه خبری-تحلیلی الف، کد خبر: ۴۰۸۳۹۴

^{۳۷} پایگاه خبری-تحلیلی عیار آنلاین، کد خبر: ۲۱۲۳۳۷

^{۳۸} خبرگزاری ایسنا، کد خبر: ۹۵۰۱۱۸۰۵۹۷۶

^{۳۹} خبر آنلاین، کد خبر: ۲۹۰۷

از جمله اقدامات مهم وزارت جهاد کشاورزی در دولت یازدهم، پیگیری جدی این وزارتخانه در راستای احیای اراضی استان‌های خوزستان و ایلام بود. طرح احیای ۵۵۰ هزار هکتاری اراضی کشاورزی خوزستان و ایلام در سال ۷۵ به تصویب رسید^{۴۰}. اما اجرای آن قریب به دو دهه به تعویق افتاد تا این که در دی‌ماه سال ۹۲ و پس از سفر رئیس‌جمهور و هیئت دولت یازدهم به استان خوزستان، ۱٫۵ میلیارد دلار از محل صندوق توسعه ملی جهت تسریع در پیشرفت این طرح در نظر گرفته شد که با اختصاص این اعتبار در سال ۹۳، اجرای سریع آن از مهرماه همان سال آغاز شد^{۴۱}. بهمن‌ماه سال ۹۵، حجتی، وزیر جهاد کشاورزی از اتمام عملیات اجرایی ۲۳۴ هزار هکتار از اراضی و تحویل آن به کشاورزان خبر داد^{۴۲}. همچنین به گفته وی، در سال ۹۶ مابقی ۸۴ هزار هکتار از فاز اول این طرح به پایان می‌رسد^{۴۳}. قابل ذکر است به گفته عظیمی، مشاور ارشد مدیرعامل جهاد نصر، در طرح ۵۵۰ هزار هکتاری خوزستان، نظام‌های بهره‌برداری مرتبط با طرح همچون گذشته و به شیوه غیرعلمی و بدون برنامه‌ریزی دنبال می‌شود^{۴۴}.

امضای تفاهم‌نامه با سایر کشورها

وزارت جهاد کشاورزی طی ۴ سال اخیر، ضمن توسعه همکاری‌ها با سایر کشورها، روند واردات گسترده‌ی نهاده‌های فناورانه را شدت بخشید و از این حیث، وابستگی کشور بیشتر شد^{۴۵}. از جمله نهاده‌های اصلی بخش کشاورزی که عمدتاً عمدتاً از طریق واردات تأمین می‌شوند را می‌توان به خوراک دام و طیور^{۴۶}، تخم چشم زده ماهی قزل‌آلا^{۴۷} و همچنین اسپرم گاو^{۴۸} اشاره کرد.

طی سال‌های ۹۲ تا ۹۵، وزارت جهاد کشاورزی با امضای یادداشت همکاری با کشورهایی از جمله روسیه، اوکراین، قزاقستان، گرجستان، برزیل، غنا و ویتنام زمینه گسترش فعالیت‌های فرا سرزمینی را فراهم آورده است^{۴۹}.

همچنین امضای تفاهم‌نامه همکاری با کشورهای نروژ، یونان و فرانسه در زمینه آبی‌پروری^{۵۰}، چین در زمینه شیلات، تولیدات گیاهی، تحقیقات، جنگل و مرتع^{۵۱} و امضای موافقت‌نامه قرنطینه گیاهی و دامی با کشورهای قرقیزستان^{۵۲} و برزیل^{۵۳} نمونه‌های دیگری در این زمینه محسوب می‌شوند.

^{۴۰} خبرگزاری ایرنا، کد خبر: ۸۱۴۴۶۸۳۱

^{۴۱} جام جم آنلاین، کد خبر: ۲۰۴۱۰۵۵۸۶۷۷۴۸۸۱۰۹۵۳

^{۴۲} خبرگزاری ایسنا، کد خبر: ۹۵۱۱۱۹۱۳۵۶۹

^{۴۳} خبرگزاری تسنیم، کد خبر: ۱۳۳۷۴۷۷

^{۴۴} اعم از الگوی کشت، آموزش نیروی انسانی، شکل‌دهی زنجیره تولید تا مصرف و بازار محصولات زمین‌های احیاشده

^{۴۵} لازم است ذکر شود توجه به خودکفایی در محصولات اساسی باید در طول زنجیره تولید مدنظر قرار گیرد. به گونه‌ای که تأمین نهاده‌های تولید، مانند کود، بذر و ماشین‌آلات تا محصول نهایی، از منابع داخلی تأمین شوند.

^{۴۶} خبرگزاری تسنیم، کد خبر: ۱۴۲۲۵۶۸

^{۴۷} خبرگزاری فارس، کد خبر: ۱۳۹۵۰۹۳۰۰۰۱۲۱۷

^{۴۸} روزنامه کیهان، کد مطلب: ۹۰۹۴۷

^{۴۹} خبرگزاری فارس، کد خبر: ۱۳۹۶۰۱۱۵۰۰۰۴۷۸

^{۵۰} خبرگزاری صدا و سیما، کد خبر: ۱۴۳۰۸۷۱

^{۵۱} خبرگزاری ایانا، کد خبر: ۳۴۸۹۵

^{۵۲} خبرگزاری ایرنا، کد خبر: ۸۲۴۳۷۹۱۸

^{۵۳} خبرگزاری ایلنا، کد خبر: ۵۰۰۵۳۰

یکی از اقدامات قابل تأمل وزارت جهاد کشاورزی در دولت یازدهم، توسعه شدید و بدون ملاحظه همکاری با کشور فرانسه است. امضای قراردادهای متعدد همکاری در امور زراعت، باغبانی، شیلات، دام و طیور و اصلاح نژاد و همچنین توسعه همکاری در زمینه‌های بهداشتی و قرنطینه‌ای از جمله موارد مورد توافق بین ایران و فرانسه^{۵۴} در طول چهار سال گذشته است.

وزارت جهاد کشاورزی اگرچه مخالف واردات محصولات کشاورزی است که امکان خودکفایی آن در کشور وجود دارد؛ اما طی ۴ سال اخیر، با حمایت نکردن از توسعه و تولید نهاده‌های اولیه مختلف غذایی و کشاورزی نظیر اسپرم گاو، تخم چشم‌زده ماهی و .. کشور را به بازار نهاده‌های فناورانه خارجی تبدیل نموده است^{۵۵}؛ بدین ترتیب، قسمت انتهایی زنجیره واردات محصولات غذایی کنترل می‌شود؛ اما قسمت‌های ابتدایی زنجیره - شامل نهاده‌های تولید آن محصول - به راحتی به کشور وارد می‌شود؛ این در حالی است که فعالیت اصلی در راستای تأمین امنیت غذایی یک کشور، توسعه فناوری تولید محصولات از ابتدا تا انتها است.

واردات گسترده نهاده‌های دانش‌بنیان کشاورزی و دامی در حالی طی ۴ سال گذشته صورت پذیرفته که سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی سالانه با انجام هزاران تحقیق گران‌قیمت، نتوانسته نقش مؤثری در بهبود وضعیت بخش کشاورزی داشته باشد.

---

^{۵۴} خبرگزاری تسنیم، [کد خبر: ۹۸۵۸۵۶](#)

^{۵۵} پایگاه خبری - تحلیلی عیار آنلاین، [کد خبر: ۶۲۷۰۱](#)

❖ امور مغفول

پیشرفت کند آماده‌سازی پرتال کشاورزی

یکی از ضروریات یک برنامه‌ریزی دقیق، دسترسی به اطلاعات صحیح، به‌روز و کامل است. در بخش کشاورزی نیز داشتن اطلاعاتی همچون حجم تولید محصولات کشاورزی، پیش‌بینی شرایط تولید، حجم واردات و صادرات، شرایط بازار و غیره از جمله لوازم اساسی برای مدیریت این بخش محسوب می‌شود.

واردات محصولات کشاورزی در زمان کفایت میزان تولیدات داخلی، نتیجه‌ی نبود آمار دقیق و شفاف از ذخایر موجود در کشور است. همچنین ضعف بازاریابی در این بخش نیز به عدم شناخت از وضعیت بازار محصولات داخلی برمی‌گردد. از سوی دیگر عدم شفافیت در فرآیند تولید و توزیع محصولات کشاورزی نیز زمینه ایجاد و رشد واسطه‌های غیرضروری در این بخش را فراهم کرده است.

بر همین اساس ایجاد درگاه اطلاعاتی، به‌روز و جامع در قالب «پرتال کشاورزی» که شامل آمارهای تولید، صادرات، واردات، شرایط بازار و غیره باشد، یکی از مهم‌ترین تکالیف وزارت جهاد کشاورزی محسوب می‌شود.

به‌رغم پیگیری‌های مرکز آمار و فناوری اطلاعات وزارت جهاد کشاورزی اما برخی سازمان‌های دخیل در زنجیره^{۵۶} همکاری‌های لازم را جهت تحقق اهداف طرح پرتال نداشتند. لازم است ذکر شود این عدم همکاری‌ها در حالی صورت گرفت که طبق ماده ۲۲ قانون افزایش بهره‌وری^{۵۷} و ماده ۴۸ رفع موانع تولید، نهادهای مربوط ملزم به همکاری بودند^{۵۸}.

بی‌توجهی به طرح‌های آبخیزداری و مرتعداری

برای افزایش بهره‌وری آب در کشور، جلوگیری از هدررفت آب در تمام مراحل تولید، توزیع و مصرف کشاورزی، ضروری به نظر می‌رسد. تبخیر مستقیم بیش از ۷۰ درصد آب ورودی به کشور به خاطر اجرای ضعیف طرح‌های آبخیزداری و عدم ذخیره‌سازی زیرسطحی و اتلاف شبکه‌های توزیع، عامل اصلی هدر رفت منابع آبی کشور است^{۵۹}. آبخیزداری و به خصوص احیای مرتعداری می‌تواند نقش مؤثری در افزایش حجم آب‌های تجدید پذیر و کاهش نرخ تبخیر و اثرات تغییر اقلیم و کنترل فرسایش خاک داشته باشد^{۶۰}. این در حالی است که متأسفانه در ۴ سال اخیر، توجه چندانی از سوی وزارت جهاد کشاورزی به این اقدامات نشده است؛ که البته ریشه اصلی آن را در ناهماهنگی میان ساختارهای مدیریت منابع آب باید جستجو کرد. وزارت نیرو تمام تلاش خود را برای ذخیره سطحی آب به‌کار گرفته و وزارت جهاد کشاورزی نیز تمرکز خود را بر بهره‌وری مصارف آب درون مزرعه قرار داده است. بخش اعظمی از آب تخصیص‌یافته به بخش کشاورزی، پیش از رسیدن به مزرعه در مرحله انتقال و توزیع به هدر می‌رود^{۶۱}؛ بنابراین می‌توان گفت پراکندگی

^{۵۶} از جمله سازمان دامپزشکی در زمینه ارائه اطلاعات کشتارگاه‌ها، گمرک، در زمینه ارائه اطلاعات ترخیص و درب خروج و شرکت بازرگانی دولتی ایران در زمینه ارائه اطلاعات مربوط به موجودی انبارها و ذخایر

^{۵۷} مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، *کد خبر: ۷۸۲۳۸۷*

^{۵۸} دولت مکلف است ظرف مدت یکسال از تاریخ لازم‌الاجراء شدن این قانون، اقدامات لازم را برای ایجاد سامانه داده‌ها به منظور شناسایی دقیق واحدهای تولیدی محصولات کشاورزی انجام دهد تا امکان پرداخت یارانه نقدی یا غیرنقدی به تولید محصولاتی که در بخش کشاورزی نیاز به حمایت دارند فراهم شود.

^{۵۹} روزنامه دنیای اقتصاد، *کد مطلب: ۸۶۶۸۲۱*

^{۶۰} خبرگزاری ایرنا، *کد خبر: ۸۱۹۳۹۲۱۵*

^{۶۱} خبرگزاری ایرنا، *کد خبر: ۸۲۴۵۲۱۷۶*

بخش‌های مدیریت منابع آبی، دلیل اصلی ضعف در این حوزه است. همچنین مقاومت سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری در واگذاری بهره‌برداری عرصه‌های طبیعی از ترس سوءاستفاده بخش خصوصی و تغییر کاربری، منجر به عدم مشارکت سرمایه‌ها و توان مردمی در عرصه بزرگ احیای منابع طبیعی شده و بودجه فعلی این سازمان به هیچ عنوان پاسخگوی نیاز کشور نبوده و نخواهد بود.

مدیریت ناکارآمد در حوزه پیشگیری، شناسایی و درمان بیماری‌های دام و طیور

پیشگیری، تشخیص و قرنطینه سازی دام و طیور آلوده، از مهم‌ترین رسالت‌ها و وظایف سازمان دامپزشکی - ذیل وزارت جهاد کشاورزی - است. طی ۴ سال اخیر، در نتیجه اهمال سازمان دامپزشکی در اجرای این مسئولیت‌ها، بحران‌های متعددی در حوزه دام و طیور ایجاد شده است. به گونه‌ای که در دولت یازدهم، شیوع بیماری‌های حوزه دام و طیور، هزینه‌های گزافی را بر دامداران کشور و مسئولان تنظیم بازار وارد کرد.

با شناسایی سویه‌های جدید بیماری تب برفکی در زمستان سال ۲۰۱۶، انتظار می‌رفت با شکل‌گیری یک ستاد بحران، اقدامات لازم برای اجرای گسترده واکسیناسیون و قرنطینه دام‌های آلوده انجام گیرد. لکن با تشخیص دیرهنگام این بیماری و بی‌توجهی مسئولین سازمان دامپزشکی به هشدارهای شرکت‌های واکسن‌سازی مبنی بر عدم توانایی تأمین تعداد واکسن مورد نیاز، عملاً بیماری تب برفکی فراگیر شد.^{۶۳} در نهایت در اثر تب برفکی، ۳۱ هزار رأس دام تلف شدند.^{۶۴}

همچنین در سال ۹۵، بیماری آنفلوآنزای پرندگان^{۶۵} (تیپ H5N8) تلفات زیادی را از مرغداران کشور گرفت؛ تحت تأثیر شیوع این بیماری، کشورهای عراق^{۶۶} و آذربایجان^{۶۷} واردات مرغ و تخم‌مرغ از ایران را به‌طور موقت ممنوع کردند. نگاهی به پرونده سازمان دامپزشکی در کنترل بیماری‌های دام و طیور^{۶۸} از قبیل تب برفکی، آنفلوآنزا و تب کریمه کنگو، خود بیانگر عملکرد نه‌چندان مناسب سازمان دامپزشکی کشور در زمینه کنترل بیماری‌های دام و طیور طی سالیان گذشته است. به گونه‌ای که مسئولین این سازمان به‌جای توجه به پیشگیری، تشخیص و قرنطینه دام و طیور آلوده^{۶۹} همواره دلیل بروز این قبیل بیماری‌ها را کمبود بودجه عنوان می‌نمایند.^{۷۰}

عدم ارائه الگوی مصرف مواد غذایی مناسب

از جمله مهم‌ترین مسائل در تأمین امنیت غذایی در کشورها، اصلاح الگوی غذایی^{۷۱} آن کشور با توجه به حمایت از تولید و تأمین محصولات است. در تدوین یک «الگوی تولید» مطلوب باید «الگوی مصرف» را نیز مدنظر قرارداد؛ به

^{۶۲} خبرگزاری ایسنا، کد خبر: ۹۴۱۱۲۶۱۶۴۹۲

^{۶۳} پایگاه خبری - تحلیلی عیار آنلاین، کد خبر: ۲۱۱۷۱۲

^{۶۴} خبرگزاری ایسنا، کد خبر: ۹۵۰۲۳۱۱۹۳۸۶

^{۶۵} خبرگزاری ایانا، کد خبر: ۳۷۱۲۵

^{۶۶} خبرگزاری تسنیم، کد خبر: ۱۲۴۹۸۷۹

^{۶۷} خبرگزاری تسنیم، کد خبر: ۱۲۴۹۷۲۱

^{۶۸} خبرگزاری ایانا، کد خبر: ۳۰۷۱۱

^{۶۹} عیار آنلاین، کد خبر: ۱۹۲۰۶۳

^{۷۰} باشگاه خبرنگاران، کد خبر: ۵۹۱۶۲۶۲

^{۷۱} سلامت نیوز، کد خبر: ۱۸۱۱۲۶

این معنا که حجم اصلی تولیدات باید بر مبنای مصارف انجام گیرند. بر همین اساس توجه به اصلاح الگوی مصرف، زمینه تعیین الگوی تولیدی مطلوب را فراهم خواهد کرد.

به همین دلیل دولت با اساسی قلمداد نمودن محصولاتی همچون روغن و شکر، همواره باید برای کنترل بازار این قبیل محصولات، ذخایر استراتژیک تامین نماید و یارانه مصرف را در درجه اول صرف این محصولات کند. این در حالی است که برای اقلام مهمی همچون شیر، برنامه‌ی حمایتی منظم و مستمری ندارد؛ نتیجه اینکه به سبب حمایت نشدن و عدم تخصیص یارانه مصرف برای لبنیات^{۷۲}، سبوس گندم و ... بیماری‌های زودرس در کشور شایع می‌شود.

نقدی که به عملکرد وزارت جهاد کشاورزی در رابطه با امنیت غذایی و اصلاح الگوی مصرف وجود دارد اینکه، الگویی که در حال حاضر در هرم غذایی مردم جا گرفته، الگوی غذایی غربی^{۷۳} است. نتیجه پیاده‌سازی این الگو، مصرف بالای نمک، شکر و روغن است؛ موادی که هر کدام در ابتلای جامعه به بیماری‌های مختلف، نقش آشکار دارند^{۷۴}.

رها شدن بنگاه‌های خرد روستایی

بیش از ۹۰ درصد تولیدات کشاورزی در روستاها تولید می‌شود^{۷۵} و شغل اصلی روستاییان کشاورزی است؛ متأسفانه، به‌رغم بیانات مقام معظم رهبری در مورد اهمیت رونق کشاورزی و صنایع تبدیلی و بازررسانی محصولات روستایی^{۷۶} و مأموریت‌های وزارت جهاد کشاورزی در مورد روستا^{۷۷}؛ وزارت جهاد کشاورزی خود را متولی روستا و به‌ویژه اقتصاد روستا نمی‌داند. به همین سبب، برنامه‌ای برای مدیریت و ساماندهی واحدهای اجتماعی - اقتصادی روستایی ندارد^{۷۸}؛ از این‌رو، در چهار سال گذشته برنامه و اقدامی در راستای مدیریت واحد بنگاه‌های خرد روستایی نداشته است.

در حال حاضر عدم مسئولیت‌پذیری وزارت جهاد کشاورزی در زمینه توسعه روستایی، وجود بیش از ۲۳ نهاد دولتی و غیردولتی مرتبط با روستا، سبب بروز تشتت در سیاست‌گذاری و اشتباهات اساسی در اجرای برنامه‌های توسعه روستایی می‌شود.

رویکرد اصلی دولت یازدهم در رابطه با توسعه روستایی، ضریب دادن به کسب‌وکارهای لوکس و فرعی در روستاها است. این رویکرد دولت در حقیقت حاصلی جز از مزیت افتادن روستا، بی‌هویت شدن جامعه روستایی و مهاجرت اجباری روستاییان ندارد^{۷۹}. توضیح آنکه شاکله اصلی اشتغال جوامع روستایی، مزیت‌های رقابتی و پایدار کسب‌وکارهای کشاورزی در مقایسه با سایر مشاغل جوامع شهری است. لذا راه برون‌رفت از مشکلات مهاجرت و تخلیه روستاها، توجه به توسعه حلقه‌های پسین و پیشین کشاورزی، خدمات و صنایع تخصصی مرتبط است.

^{۷۲} خبرگزاری خانه ملت، کد خبر: ۲۳۸۶۰۱

^{۷۳} اتاق شیشه‌ای خبر، کد خبر: ۱۰۹۹۱۸

^{۷۴} نیان، کد خبر: ۲۱۹۳۶۹

^{۷۵} طبق آمار معاونت توسعه روستایی و مناطق محروم ریاست جمهوری و همچنین مرکز آمار ایران

^{۷۶} بیانات در دیدار با اعضای هیئت دولت (۹۴/۰۶/۰۴)

^{۷۷} پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری، کد خبر: ۱۳۵۰۶

^{۷۸} طبق قانون تشکیل وزارت جهاد کشاورزی (مواد ۱، ۲ و ۸ از اساسنامه تشکیل وزارت جهاد کشاورزی) وزارت جهاد کشاورزی، به عنوان متولی توسعه روستایی کشور تعیین شده است.

^{۷۹} رویکرد دولت یازدهم جهت توسعه اقتصادی روستا، عمدتاً توجه به حوزه‌های صنایع دستی و گردشگری بوده است.

همچنین با توجه به اینکه خلأ اصلی رونق اقتصادی روستاها، خرد بودن بنگاه‌های اقتصادی روستاها محسوب می‌شود، راهکار علاج آن بر اساس مطالعه تجربیات کشورهای موفق، ایجاد و سازمان‌دهی تأمین‌کننده‌ها (Provider) و توسعه گر‌ها (Developer) تاز سوی نهادهای واسط غیردولتی است.

از جمله ایرادات دیگر در توسعه روستایی، برنامه‌ریزی یک‌سویه و از بالا به پایین بدون توجه به نیاز و ظرفیت واقعی روستاها است. به‌عنوان مثال، طرح «هادی» که تنها طرح توسعه‌ای در روستاها محسوب می‌شود، عموماً بدون کسب نظر اهالی روستا - خصوصاً دهیار و شورای اسلامی روستاها - تهیه و تصویب می‌گردد و جالب آن‌که برای بازبینی و انطباق طرح‌های مصوب، هزینه‌های گزافی از روستاییان اخذ می‌شود. راهکار اصلی برای حل مشکل عدم مشارکت در تصمیم‌گیری‌های روستایی (به‌خصوص جوانان روستایی)، گسترش تشکل‌های روستایی و برنامه‌ریزی تعاملی نیاز-ظرفیت در روستاهاست.

تأخیر در اعلام نرخ خرید تضمینی محصولات و پرداخت مطالبات کشاورزان

با وجود موفقیت این وزارتخانه در حرکت به سمت خودکفایی، رشد نامناسب قیمت خرید تضمینی گندم در دو سال انتهایی دولت و همچنین تأخیر در پرداخت مطالبات کشاورزان از نقاط تاریک در کارنامه دولت یازدهم محسوب می‌شوند.

قیمت خرید تضمینی گندم عامل مهمی در افزایش تولید و ترغیب کشاورزان به فروش گندم به دولت قلمداد می‌شود. طبق قانون خرید تضمینی محصولات کشاورزی، دولت تا پایان شهریورماه هر سال، باید نرخ خرید تضمینی سال زراعی جدید را از طریق رسانه‌ها اعلام نماید^{۸۰}. با وجود این، دولت طی سال‌های ۹۳، ۹۴ و ۹۵ در تعیین و اعلام نرخ‌های خرید تضمینی تأخیر داشت؛ به‌گونه‌ای که نرخ خرید تضمینی محصولات در سال ۹۴ با ۴۱ روز تأخیر و در آبان ماه تعیین شد^{۸۱}. در سال ۹۵ نیز قیمت‌های خرید تضمینی در اسفندماه، اعلام گردید^{۸۲}.

همچنین با وجود تلاش کشاورزان در راستای افزایش تولیدات کشاورزی طی ۴ سال گذشته، دولت در پرداخت مطالبات گندم‌کاران^{۸۳}، ذرت‌کاران^{۸۴} و صنایع قند^{۸۵} و شکر^{۸۶} تعلل ورزید.

تأخیر در پرداخت مطالبات کشاورزان موجب افزایش بدهی‌ها، جرائم ناشی از معوقات بانکی کشاورزان و کمبود نقدینگی موردنیاز کشاورز برای آغاز بهنگام بعدی می‌شود که این امر مستقیماً بر خودکفایی و حجم تولیدات زراعی سال بعد اثرگذار خواهد بود.

^{۸۰} اقتصاد نیوز، کد خبر: ۱۶۱۵۶۵

^{۸۱} خبرگزاری ایسنا، کد خبر: ۹۴۰۸۱۳۰۷۴۰۴

^{۸۲} خبرگزاری ایسنا، کد خبر: ۹۴۰۸۱۳۰۷۴۰۴

^{۸۳} خبرگزاری ایانا، کد خبر: ۴۵۵۸۳

^{۸۴} خبرگزاری ایسنا، کد خبر: ۹۵۰۵۰۱۰۰۷۲۲

^{۸۵} روزنامه کیهان، کد مطلب: ۹۲۹۲۳

^{۸۶} خبر آنلاین، کد خبر: ۵۵۹۴۸۷

عدم ورود بخش خصوصی به بخش تحقیقات کشاورزی

سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی کشور با حدود ۱۲ هزار نفر پرسنل و حدود هزار میلیارد تومان بودجه سالیانه^{۸۷} از جمله بزرگ‌ترین نهادهای تحقیقاتی کشور محسوب می‌شود

از جمله اقدامات سازمان تحقیقات کشاورزی در دولت یازدهم می‌توان به واگذاری ۱۰۵ دانش فنی تجاری‌سازی شده به بخش خصوصی، حمایت از ورود بخش خصوصی به حوزه تولید واکسن^{۸۸}، معرفی ۴۱۷ رقم بذر زراعی جدید^{۸۹}، تقویت سیستم ایمنی ماهی قزل‌آلا^{۹۰} و ... نام برد.

اما با وجود این دستاوردها، سازمان تحقیقات کشاورزی آن‌گونه که شایسته اعتبار و بودجه‌ای که در اختیار دارد نتوانسته است در رفع مشکلات کشاورزان و دامداران مؤثر و کارا عمل نماید. بخش قابل توجهی از بودجه سازمان تحقیقات کشاورزی، جهت پرداخت حقوق کارکنان سازمان هزینه می‌شود؛ به همین سبب، بودجه‌ای برای تحقیقات و تجاری‌سازی باقی نمی‌ماند. بنابراین وابسته نمودن حقوق کارکنان سازمان به خروجی تحقیقاتشان، یکی از راه‌حلهایی است که می‌تواند در جهت رفع اشکال فوق مطرح شود.

از جمله مواردی که حجتی، وزیر جهاد کشاورزی بر آن تأکید داشته^{۹۱}، تلاش جهت ورود بخش تحقیقات کشاورزی به بخش خصوصی بوده است. لکن مسئولان سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی کشور، با وجود اینکه بیش از سایر ارگان‌ها افزایش اعتبارات سالیانه داشته است^{۹۲}، در خصوصی‌سازی بخش تحقیقات کشاورزی ناتوان و در ارتقای کیفیت کشاورزی در ایران ناموفق بوده‌اند.

^{۸۷} لایحه بودجه ۹۶

^{۸۸} خبرگزاری ایسنا، کد خبر: ۹۵۰۹۱۳۰۷۱۰۵

^{۸۹} خبرگزاری ایرنا، کد خبر: ۸۲۳۶۱۷۴۴

^{۹۰} پایگاه خبری کانون انجمن‌های صنایع غذایی ایران، کد خبر: ۳۲۹۷

^{۹۱} خبرگزاری ایرنا، کد خبر: ۸۲۰۹۶۲۶۱

^{۹۲} خبرگزاری تسنیم، کد خبر: ۱۴۱۸۹۰۵

❖ تحولات مرتبط پیرامونی

موافقت مجلس با برداشت ۱,۵ میلیارد دلار از صندوق توسعه ملی جهت اشتغال‌زایی روستایی

دولت یازدهم جهت ایجاد اشتغال در مناطق روستایی و عشایری، تصمیم بر ارائه تسهیلات به این مناطق گرفت. در همین راستا، آذرماه سال ۹۵، لایحه یک‌فوریتی برداشت ۱,۵ میلیارد دلار از صندوق توسعه ملی (جهت ایجاد اشتغال جوانان روستایی) در مجلس تصویب شد^{۹۳}؛ دولت در ابتدا تصمیم داشت به‌واسطه نامه‌نگاری با مقام معظم رهبری مجوز این میزان برداشت را دریافت نماید^{۹۴}؛ لکن رهبری بررسی کارشناسی در این رابطه را بر عهده مجلس قرار دادند. دولت نیز آذرماه سال ۹۵، لایحه دوفوریتی خود را در همین زمینه تقدیم مجلس کرد^{۹۵}.

این لایحه البته با موافقت‌ها و مخالفت‌هایی از سوی کارشناسان، مسئولین و نمایندگان مجلس روبرو شد. بررسی اظهارات مسئولین دولت نشان می‌داد که یکی از گزینه‌های اصلی برای هدایت اعتبارات مدنظر لایحه، صنایع گردشگری و روستایی بود. مسئولین دولتی در لایحه تقدیمی به مجلس، بر توسعه صنایع دستی و گردشگری روستایی تمرکز کردند؛ به‌گونه‌ای که می‌توان گفت در نظر ایشان پیشرفت روستا وابستگی وثیقی به توسعه این صنایع دارد^{۹۶}؛ ناگفته نماند که علاوه بر صنایع گردشگری، «کشاورزی» و «مسکن روستایی» نیز دو گزینه‌ی بدیل برای مصرف اعتبارات مندرج در لایحه بودند که هر کدام موافقانی داشتند.

اما در سوی مقابل، این لایحه با مخالفت‌هایی نیز روبرو گشت. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی بهمن ماه ۹۵ با انتشار گزارش کارشناسی به بیان ایراداتی درباره لایحه برداشت ۱,۵ میلیارد دلاری پرداخت و پیشنهاد رد کلیات آن را داد^{۹۷}. در گزارش مرکز پژوهش‌ها آمده است که با توجه به انتخاب سازمان برنامه و بودجه به عنوان متولی طرح و به دلیل عدم تسلط نظارتی مجلس بر این سازمان، نمایندگان قدرت نظارتی و اثربخشی خود را بر طرح از دست خواهند داد. علاوه بر این، طبق گزارش فوق، سازمان برنامه و بودجه فاقد بدنه و تجربه مدیریتی در امور روستا بیان شده است.

همچنین مرکز پژوهش‌ها مجلس بیان داشت که طبق ماده (۱) قانون تشکیل وزارت جهاد کشاورزی، مسئول توسعه روستایی کشور، وزارت جهاد کشاورزی است؛ به همین دلیل انتظار می‌رفت متولی طرح مذکور در روستاها وزارت جهاد کشاورزی باشد.

پس از گذشت طرح مباحث فراوان میان دولت، کمیسیون‌های تخصصی مجلس، هیئت رئیسه و مرکز پژوهش‌های آن و همچنین فعالین توسعه روستایی، سرانجام لایحه مذکور در تیرماه ۹۶ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.

^{۹۳} خبرگزاری مهر، [کد خبر: ۳۸۴۰۰۳۱](#)

^{۹۴} پایگاه خبری - تحلیلی عیار آنلاین، [کد خبر: ۲۱۸۷۲۹](#)

^{۹۵} خبرگزاری فارس، [کد خبر: ۱۳۹۵۰۹۰۱۰۰۰۷۵۸](#)

^{۹۶} بررسی اظهارات پرتکرار مسئولین نشان می‌داد که توسعه صنایع دستی به عنوان محل اصلی مصرف مبلغ فوق در نظر گرفته شده است. در همین راستا مولوردی، معاون رییس جمهور در امور زنان و خانواده از تلاش دولت جهت عرضه و فروش صنایع دستی روستایی و عشایری کشور خبر داد (رجوع شود به خبرگزاری تسنیم، [کد خبر: ۱۲۹۰۴۵۳](#)). همچنین رضوی، معاون توسعه روستایی و مناطق محروم ریاست جمهوری، مهم‌ترین عنصر تولید ثروت در روستاهای کشور را صنایع دستی عنوان نمود. زیرا به اعتقاد وی صنایع دستی روستایی، به میزان یک سوم تولید نفت، پتانسیل ارزآوری دارد. (رجوع شود به خبرگزاری تسنیم، [کد خبر: ۱۲۸۹۴۵۷](#))

^{۹۷} گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس با عنوان اظهارنظر کارشناسی درباره: «لایحه اعطای تسهیلات از محل منابع صندوق توسعه ملی برای ایجاد اشتغال در روستاها با اولویت مناطق کمتر توسعه یافته، عشایری و مرزی»؛ شماره مسلسل گزارش: ۲-۱۵۳۰۰

شکست در فرصت تجارت با روسیه و کشورهای همسایه

نقش آفرینی در «تجارت غذا» در منطقه به وسیله توسعه صادرات محصولات غذایی به کشورهای همسایه و همچنین توسعه مبادلات تهاتری با همسایه‌های شمالی، راهبرد مناسبی برای تقویت امنیت غذایی کشور محسوب می‌شود. گوشت مرغ، تخم‌مرغ^{۹۸}، انواع آبیان^{۹۹}، لبنیات^{۱۰۰} و غیره از جمله محصولاتی هستند که ظرفیت صادراتی آن‌ها در کشور وجود دارد.

در همین راستا و در پی تنش سیاسی بین کشورهای روسیه و ترکیه، روسیه واردات محصولات کشاورزی را از ترکیه ممنوع اعلام کرد^{۱۰۱}. این موضوع فرصت مناسبی را در اختیار ایران قرار داد و مسئولین برای تسهیل صادرات به روسیه اقداماتی را انجام دادند. با وجود این، وزارت جهاد کشاورزی نتوانست در این زمینه کارنامه مثبتی را از خود بر جای بگذارد. به عنوان نمونه در مورد وضعیت بازار صادراتی مرغ و لبنیات، بعد از گذشت چند ماه، تنها چند محموله کوچک از مواد غذایی به این کشور صادر شد^{۱۰۲}. قابل رقابت نبودن از نظر قیمت و رعایت نشدن برخی پروتکل‌های بهداشتی از مهم‌ترین دلایل عدم تمایل روس‌ها به محصولات کشاورزان ایرانی بود^{۱۰۳}.

در سال ۹۶ نیز، با افزایش تنش‌ها بین عربستان و قطر، کشورهای حاشیه خلیج فارس، صادرات مواد غذایی را به قطر متوقف کردند. کل واردات قطر در سال ۲۰۱۶ از کشورهای دنیا حدود ۲۵ میلیارد دلار بوده که ۱٫۲ میلیارد دلار آن مواد غذایی و کشاورزی بوده است. در این سال، کشورهای عربستان ۳۲۳ میلیون، امارات ۳۷۷ میلیون، بحرین ۴۵ میلیون و مصر ۷۱ میلیون دلار به قطر صادرات مواد غذایی داشته‌اند، یعنی ۳۰ درصد واردات غذایی قطر از این چهار کشور بوده است^{۱۰۴}. با توجه به نیاز قابل توجه قطر به محصولات کشاورزی، این فرصت برای ایران فراهم شد تا بار دیگر توان خود را در بازارهای صادراتی محصولات کشاورزی بیازماید. در همین راستا نیز چند محموله غذایی از سوی ایران به قطر صادر شده است؛ لکن کشور ترکیه با شتاب بیشتری محصولات غذایی خود را به قطر صادر می‌کند^{۱۰۵}.

با توجه به وجود پتانسیل صادرات ۵ میلیاردی مواد غذایی به قطر، در صورت توجه ناکافی و تعلل در صادرات محصولات کشاورزی به قطر، این فرصت نیز همانند فرصت صادرات به روسیه از دست خواهد رفت^{۱۰۶}.

ضعف در مدیریت منابع آبی

به‌رغم سیلاب‌های متعدد در کشور، مسئولین بر آمار و اطلاعات خشک‌سالی تمرکز داشتند. مقالات منتشر شده در رسانه‌های دولتی بر اتمام ذخایر آب‌های زیرزمینی تا ۱۰ سال آینده در صورت ادامه روند فعلی و ضرورت کاهش جمعیت کشور متناسب با میزان آب موجود تأکید شده است^{۱۰۷}. کلانتری، مشاور معاون اول رئیس‌جمهور در امور آب،

^{۹۸} خبرگزاری مهر، [کد خبر: ۳۹۹۶۷۹۱](#)

^{۹۹} باشگاه خبرنگاران، [کد خبر: ۴۷۸۷۰۶۸](#)

^{۱۰۰} سایت خبری-تحلیلی عصر ایران، [کد خبر: ۵۳۶۲۸۰](#)

^{۱۰۱} خبرگزاری فارس، [کد خبر: ۱۳۹۲۰۵۲۲۰۰۱۳۲۶](#)

^{۱۰۲} خبرگزاری ایسنا، [کد خبر: ۹۵۰۲۱۲۰۶۷۸۱](#)

^{۱۰۳} خبرگزاری مهر، [کد خبر: ۲۴۴۵۵۹۱](#)

^{۱۰۴} خبرگزاری مهر، [کد خبر: ۳۹۹۷۳۱۷](#)

^{۱۰۵} روزنامه دنیای اقتصاد، [کد مطلب: ۱۱۰۴۲۷۰](#)

^{۱۰۶} اقتصاد آنلاین، [کد خبر: ۱۹۸۰۶۲](#)

^{۱۰۷} خبرگزاری ایرنا، [کد خبر: ۴۴۲۱۵](#)

کشاورزی و محیط‌زیست، در اظهاراتی از لزوم مهاجرت ۵۰ میلیون ایرانی از کشور بابت فقدان منابع آبی موجود در آینده‌ای نزدیک خبر داد^{۱۰۸}. این در حالی است که غالباً در اظهارات مقامات دولتی هیچ اشاره‌ای به بارش‌های گسترده نزولات آسمانی، وقوع سیلاب‌های متعدد در فصول مختلف سال و ناتوانی دولت در مدیریت آب نشده است.

کارشناسان معتقدند برای حفاظت هم‌زمان از منابع آب‌و‌خاک و بهره‌برداری صیانتی از منابع طبیعی، بهتر است نگاه سازه‌ای در مدیریت منابع آب را به نگاهی مبتنی بر «آبخیزداری» تغییر داد^{۱۰۹}. نگاهی که با اقلیم کشور همخوانی بیشتری دارد و با عملیاتی نمودن آن می‌توان از تبخیر منابع آب^{۱۱۰} و فرسایش خاک جلوگیری نمود^{۱۱۱}. این در حالی است که از سال ۹۳ تاکنون سهم اعتبارات آبخیزداری در بودجه سالانه کشور فقط سه درصد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای مدیریت منابع آب است و ۹۷ درصد باقیمانده صرف عملیات سازه‌ای می‌شود^{۱۱۲}.

با وجود عدم موفقیت سیاست سدسازی، مدیران آبی کشور همواره بر «کنترل شدید تقاضا» و تأمین آب از طریق نگاه سازه‌ای به طرح‌های انتقال آب تأکید داشتند. نگاهی که به‌رغم احداث بیش از ۶۵۰ سد^{۱۱۳} در طول سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی و در دست مطالعه داشتن بیش از ۴۰۰ سد دیگر، هنوز در کنترل سیلاب‌ها و رفع کم‌آبی ضعیفی آشکار دارد.

ارسال لایحه تشکیل وزارت بازرگانی به مجلس

درحالی‌که مسئولان وزارتخانه‌های صنعت، معدن و تجارت^{۱۱۴} و جهاد کشاورزی^{۱۱۵} هرگونه جداسازی بخش بازرگانی از وزارتخانه‌های تولیدی را رد می‌کردند، خردادماه سال ۹۵، دولت با تصویب دو فوریت لایحه تفکیک وزارت صنعت، معدن و تجارت در هیئت دولت، آن را به مجلس فرستاد. به‌این ترتیب احیای وزارت بازرگانی مجدداً کلید خورد. نکته قابل‌توجه در متن لایحه این است که دولت در قالب تبصره ۱ ماده ۱ آن، قصد دارد قانون تمرکز وظایف و اختیارات بخش کشاورزی در وزارت جهاد کشاورزی را به‌طور کامل لغو و به‌موجب این لایحه، کلیه وظایف و اختیارات واگذار شده از وزیر و وزارت جهاد کشاورزی به وزیر و وزارت بازرگانی منتقل کند^{۱۱۶}.

بر اساس قانون تمرکز، مسئولیت واردات، صادرات و تنظیم بازار محصولات کشاورزی داخلی، به‌ویژه محصولات اساسی، در اختیار وزارت جهاد قرار گرفته است^{۱۱۷}. هرچند که طبق این قانون، تنظیم بازار داخلی محصولات کشاورزی بر عهده وزارت جهاد قرار گرفته، لکن ابزار لازم جهت تنظیم بازار اقلام کشاورزی موجود در بازار همچنان در اختیار وزارت صنعت، معدن و تجارت است. بر این اساس، وظایف مراکزی همچون سازمان حمایت از مصرف‌کننده و تولیدکننده، و

^{۱۰۸} خبرگزاری آفتاب، کد خبر: ۲۹۴۲۰۷

^{۱۰۹} خبرگزاری ایرنا، کد خبر: ۸۱۷۶۳۸۸

^{۱۱۰} پایگاه خبری - تحلیلی عیار آنلاین، کد خبر: ۲۲۸۸۷۲

^{۱۱۱} طبق گزارش برنامه عمران ملل متحد، هزینه سالانه تحمیلی به خاطر فرسایش خاک در ایران معادل با ۱۴ درصد درآمد ناخالص ملی کشور است.

^{۱۱۲} طبق جداول تفصیلی بودجه سالانه کشور از سال ۹۳ تا ۹۶

^{۱۱۳} به‌طور متوسط سالانه تنها ۶۰ درصد از مخازن سدها آگیری می‌شود.

^{۱۱۴} خبرگزاری ایسنا، کد خبر: ۹۶۰۴۱۲۰۶۰۶۶

^{۱۱۵} خبرگزاری مهر، کد خبر: ۴۰۰۵۴۰۱

^{۱۱۶} خبرگزاری فارس، کد خبر: ۱۳۹۶۰۳۲۰۰۱۲۱۵

^{۱۱۷} خبرگزاری مهر، کد خبر: ۴۰۰۵۴۰۱

ستاد تنظیم بازار - به دلیل داشتن ابزارهای نظارت و کنترل قیمت‌های بازار - با وظایف وزارت جهاد کشاورزی در قانون مذکور، هم‌پوشانی دارد^{۱۱۸}.

درخواست لغو کامل قانون تمرکز وظایف و اختیارات بخش کشاورزی در وزارت جهاد کشاورزی در قالب لایحه اصلاح ساختار دولت در حالی مطرح شده که بخش زیادی از دستاوردهای دولت یازدهم در حوزه کشاورزی مدیون اجرای این قانون بوده است^{۱۱۹}. مخالفت تشکل‌های صنفی بخش کشاورزی و مدیران و کارشناسان وزارت جهاد کشاورزی نسبت به لغو قانون مذکور و تشکیل وزارت بازرگانی در حالی مطرح می‌شود که در سده اخیر، بیش از ۱۶ بار ساختار وزارت متولی صنعت تغییر کرده و برای هر تغییر حداقل ۲ سال از وقت مدیران و کارمندان ذیربط را درگیر جابه‌جایی‌ها ساخته است^{۱۲۰}.

^{۱۱۸} خبرگزاری مهر، کد خبر: ۴۰۰۲۶۸۱

^{۱۱۹} خبرگزاری فارس، کد خبر: ۱۳۹۶۰۳۲۰۰۰۱۲۱۵

^{۱۲۰} خبر آنلاین، کد خبر: ۶۸۶۸۷۰